

Рецензия

За дисертационен труд на тема: „Развитие на институционалните политики за противодействие на организираната престъпност в България 2002-2015 година – проблеми и перспективи “

на Рада Смедовска-Тонева, редовен докторант към Катедра Социология, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

От проф. дсн Майя Грекова, Катедра Социология, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, член на научното жури, съгласно заповед на Ректора на СУ, № РД 38-35 от 17.01.2017 г.

Дисертационният труд на Рада Смедовска-Тонева е в обем от 208 страници. Той е съставен от въведение, шест глави, всяка от които съдържа тематично обособени части, заключение, библиография (съдържаща 82 заглавия, от които 31 на английски език и 3 на френски език); в текста са приложени 9 таблици и 2 графики.

Едва ли е необходимо да се спирам специално на актуалността на проблема. През последните 15 години въпросите, свързани с организираната престъпност в България са във фокуса на общественото внимание. Не малка заслуга за това имат трите власти, които „систематично“ са се заели да я преборят. Борбата с организираната престъпност се е превърнала в нещо като клетва за праведност и за необвързаност с нейните структури за партийни дейци от целия политически спектър, особено в предизборна и следизборна ситуация. През всички години на предприсъединителни преговори на България за членство в ЕС и на ефективно членство, българските институции и държавното управление като цяло търпят критика за неефективност в борбата с организираната престъпност от страна на ЕК. А българските граждани не получават доказателства за резултати от тази „систематична“ битка на непрекъснато създаваните и преобразувани институции, повече или по-малко възникващи специално за все по-успешното провеждане на въпросното преборване на организираната престъпност.

В такъв социален, политически, правен контекст Рада Смедовска-Тонева си задава „простичкия въпрос“ (както тя го определя на с. 5 от дисертацията): защо няма видими резултати от борбата с организираната престъпност. И заявява, че „дисертационният труд прави опит да потърси възможните отговори“. Въпросът, разбира се, съвсем не е „простичък“. А търсенето на отговори на този въпрос може да върви в различни посоки и единствено резултатите от разнопосочното търсене на отговори би могло да произведе като краен резултат ефективни институции и действия, от които да има основания да се очаква ефективна борба с организираната престъпност. Дисертантката отчита тази ограниченост на приложения от нея институционален подход в търсенето на отговор на въпроса. Както тя отбелязва на с. 7: „Изследването оставя встрани въпросите, свързани с това кои са основните активни дейци, осъществяващи институционалните промени и какви „интереси“ стоят зад тях“. Това би било друга линия на търсене на отговор.

Във Въведение (с. 5-10) Рада Смедовска-Тонева представя, бих казала твърде лаконично, предмета („цялата съвкупност от институционални “оръжия” за борба с този тип престъпност“), обекта, изследователския подход и основните въпроси на дисертационното изследване. Обосновава използваните методи – анализ на документи и полуструктурирани интервюта с представители на институциите-обект на изследването. Добре аргументирана е основната теза на дисертационния труд, която може да се резюмира така: „ефективността на институционалните политики е слаба (...) защото липсва яснота относно спецификата на организираната престъпност у нас“ и защото „при самото изграждане на институциите се наблюдава институционален хаос. Той се дължи на това, че целите и средствата не винаги са ясно очертани. Функциите на съответните държавни структури често пъти са размити, поради което, въпреки стремежа към повишаване на нивата на ефективност, те трудно могат да я постигнат. Роля изиграва и прекомерно политизираният контекст, в който този тип политики се формулират, водещ до промяна на институционалните правила в тази сфера с промяната на правителствата и парламентарните мнозинства“ (с. 9).

В структурно отношение дисертационният труд следва добре промислена логика: има относително ново за България социално явление „организирана престъпност“ – новостта на това явление е основно по две линии: организираност и обществена

значимост/опасност; това явление се концептуализира по различни начини в световен/европейски контекст, въпреки че се използва едно понятие; в националните стратегически документи се възпроизвежда неяснота относно неговото разбиране в България днес; но, в законите, създаващи и регламентиращи устройството и дейността на съответни институции за борба с организираната престъпност, тази неяснота трябва да бъде преодоляна – дали и как се „преодолява“ и какво следва както за съдържанието на законовите разпоредби, така и за дейността на институциите, чиято ефективност в борбата с организираната престъпност все някак трябва да се измерва и оценява.

Първа глава е посветена на основните понятия на дисертационното изследване и на конкретното съдържание на употребата им в него. Ключовото понятие „организирана престъпност“ основателно е в центъра на тази глава. Критичният анализ на въвеждането и употребата на „организирана престъпност“ разкрива теоретичните и законодателните проблеми при дефинирането му в Америка и Европа. Тя завършва с аргументирано заключение: „(...)всяка държава би следвало да опише и дефинира организираната престъпност в зависимост от това кои най-съществени за нея правила/принципи/ценности се нарушават и в зависимост от това в какво се състоят основните за нея заплахи. Това е причината, поради която институциите не следва да се ръководят от универсалните схващания за организираната престъпност, а да акцентират върху онези, които са най-характерни и най-рискови по отношение на устоите на държавата“ (с. 35).

Втора глава е фокусирана върху присъствието на „организирана престъпност“ в българското законодателство и в стратегически държавни документи за противодействие на/борба с организираната престъпност. Анализът ясно показва, че, от една страна, неяснотите и противоречивата употреба на понятието не са подминали академичните дискусии и у нас; а, от друга страна, „теоретичните разработки доста се разграничават от позицията на практикуващите и представителите на институциите, които ежедневно работят с понятието за ОПГ“. Мнението на респондентите-представители на институции е, „че използваното определение е работещо, не генерира трудности и като цяло осигурява резултатност в тяхната работа“. Но запитани „каково е организираната престъпност и как те биха я дефинирали, повечето представители на институции, които се

занимават с проблема, не предоставиха конкретен отговор. Малки изключения посочват “симбиоза между политическа власт и престъпност”, а останалата част се задоволяват с идеята, че организираната престъпност е по-широко понятие от ОПГ. Точно тук всъщност се намира съществената връзка между мисленето за организираната престъпност и транслирането ѝ в правомощията на отделните държавни институции. Организираната престъпност, така както българският законодател я определя, подобно на много други европейски държави, е сравнително тясно понятие, защото я мисли през призмата на ОПГ” (с. 45-46). Важен резултат от анализа в тази глава е установената липса на дефиниция за това що е организирана престъпност в България и във всички стратегически документи. А видимите следствия от критичните бележки и препоръките на ЕК са единствено създаване и преобразуване на институции и промени в законодателството – но, и това е изключително важно, без съответен цялостен анализ на ситуацията в България, без изясняване на възникващите проблеми в дейността на преобразуваните или закриваните институции, без обвързване на тези проблеми с тяхното устройство и вменените им функции, както и с разпоредбите на действащото законодателство по отношение на организираната престъпност. Накратко: промените са винаги „на парче“ и без предшестващ ги анализ.

В трета глава са проблематизирани действащи критерии за ефективност на институционалните политики за противодействие на организираната престъпност. Ясно са открити значимите проблеми: 1. липса на яснота що е „организирана престъпност“ – ако не е ясно дефинирано социалното явление и/или законодателното е ограничено до дейността на ОПГ, няма как да се въведат адекватни критерии за ефективност; 2. липса на релевантна статистическа информация – тя е пряко следствие от първия проблем, но е и пряко обвързана със следващите; 3. различна гледна точка на различните институции относно критериите за ефективност на дейността им; 4. липса „на законови изисквания за обхват на отчетните доклади и за тяхното съдържание“ на различните институции. В контекста на тези проблеми, които съвсем не са само български, са аргументирани критериите за ефективност, които са използвани в дисертацията. В хода на анализа на устройството и функциите на различните институции в следващите глави са изявени трудностите и

възникващите проблеми при опита за оценяване на ефективността от техните действия.

Следващите глави – четвърта, пета и шеста – са фокусирани върху конкретните институции. Проведен е внимателен и детайлен анализ на устройството и дейността на създаваните в България в периода 2002-2015 г. институции за противодействие на организираната престъпност, на нормативните документи, създавани за гарантиране и повишаване на ефективността на борбата с организираната престъпност. Анализът е фокусиран върху въпроса за пречките пред реализацията на тази с висока обществена значимост цел – ефективно противодействие на организираната престъпност. **Какви** са капаните, заложи в нормативните актове, уреждащи дейността на съответните институции, създавани, за да провеждат (все по-успешно) битката с организираната престъпност? **Как** се саботира или как се случва така, че борбата с организираната престъпност да не е ефективна? Защото публично валидните отговори на този въпрос са добре известни – политиците/законодателите нямат интерес от ефективна борба, защото са оплетени в мрежите на организираната престъпност; създаваните институции нямат ресурс (човешки, финансов, организационен) за противодействие на организираната престъпност – а нямат, защото политиците и законодателите нямат интерес; и т.н. Но ако спрем до тези отговори, няма шанс да се преосмисли адекватно на българската реалност днес виждането за спецификата на организираната престъпност, законодателното изграждане на адекватни на това виждане институции и политики. Въпросът **как** се случва – законодателно и институционално – борбата с организираната престъпност позволява аналитично да се открият онези понякога изглеждащи като незначителни детайли и/или недомислия и/или съзнателно заложи пречки, които спъват или ограничават институционалните действия по противодействие на специфично българските прояви на явлението организирана престъпност.

Заключението много добре представя основните резултати от проведения анализ, а заедно с тях очертава и посоки за бъдеща изследователска работа.

Ще си позволя само един въпрос, който, струва ми се, би могъл да отвори път към още един подход към обсъжданите в дисертацията проблеми.

От една страна, проведеният анализ на устройството и дейността на институциите, призвани да противодействат на организираната престъпност, убедително

демонстрира недостатъчността на законодателно и институционално проведеното разбиране на организираната престъпност през фактическото ѝ свеждане до „организирана престъпна група“. От друга страна, дисертантката съзнателно избягва добавянето на още едно към вече съществуващите определения на „организирана престъпност“, но заедно с това маркира някои особености на вероятно адекватно на българските социално-политически условия днес разбиране за организирана престъпност („държавните органи са принудени в рамките на дейността си, да се задоволят с наличието и преследването предимно на организирани престъпни групи, оставяйки на заден план по-софистицираните и трудно уловими прояви на “организация на престъпността”, като оказване на политическо влияние, овладяване на институции и пр.“, с. 78). От такава позиция, не би ли изглеждал обоснован един опит за правна дефиниция на „организирана престъпност“, валидна за България-днес, основавайки се тъкмо на съществената разлика между „организация на престъпността“ и ОПГ? И ако все пак дисертантката се въздържа от такъв опит, дали едно изследване на типологично различни казуси от работата на съществуващите понастоящем институции не би допринесло за реализацията му? Изследване, което поставя въпроси от типа на: Как се аргументират обвинения за съществуване/ръководство/участие на/в ОПГ? Как се оборват подобни аргументи? Какви казуси, „изглеждащи като организирана престъпност“, отпадат от правомощията на съответните институции, поради невъзможност за доказване на съществуване на ОПГ? И т.н.

Съдържанието на дисертационния труд демонстрира изключително добро познаване на релевантната българска и чужда литература и на нормативните документи, имащи отношение към борбата с организираната престъпност. Използването на чуждия опит е адекватно на поставените в дисертацията цели и задачи. Позоваването на източниците е коректно и недвусмислено очертава границата между вплетените в дисертационното изследване виждания на други автори и собствените постижения на дисертантката.

Авторефератът много добре представя основните моменти и цялостното съдържание на дисертационния труд. Изведените в края на автореферата *Приноси на дисертационния труд* са действителни и следва да бъдат определени като научни и научно-приложни.

Списъкът с Публикации по темата на дисертационния труд включва 13 заглавия. За публикации в научни издания приемам: *Казусът ДАНС: (не)ефективна институционална политика за противодействие на организираната престъпност*. Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Социология. Том 106, *Специални методи за борба с организираната престъпност – агенти под прикритие*. Списание Теза, 2013, бр. 3; смятам, че има всички основания към тях да добавя и *Специализирани прокуратури за разследване на организираната престъпност*, независимо че е издание на Фондация РискМонитор. Други две публикации са в съавторство, за които няма разделителни протоколи, а 8 са публикации в медии.

Рада Смедовска-Тонева е магистър по право. Тя спечели конкурс за редовен докторант в Катедра социология със значителен професионален опит като правен анализатор и изследовател на политиките за борба с организираната престъпност. Но и с ясно осъзнати интерес и нагласа за социологическо осмисляне на проблематиката. Познавам Рада от кандидат докторантския изпит в Катедрата. Нейното убедително представяне и защита на бъдещата тема на дисертационния труд, дълбокото познаване на материята, аргументираната ѝ амбиция да изследва проблематиката в по-широк от строго правния контекст, да усвои и приложи социологически подход към нея, не остави у мен никакво съмнение във възможностите ѝ да се справи с подобно предизвикателство. Представеният текст на дисертационния труд категорично доказва успеха на реализацията на предприетото от Рада Смедовска-Тонева начинание.

Заключение

Като имам предвид качеството на дисертационния труд и посочените по-горе негови научни приноси, убедено ще гласувам „за“ присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по социология (професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата) на Рада Смедовска-Тонева.

Подпис:

София, 22.02.2017 г.